

5. Момот Л.Л. До проблеми формування творчих здібностей у процесі навчання // Педагогіка і психологія. 1997. – № 2. – С. 53-59.
6. Сухомлинский В.О. Рідне слово/Вибрані твори: в 5-ти тт. –Т.1.–Київ: Радянська школа, 1976. – 654 с.
7. Сухоминський В.О. Серце відаю дітям /В. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. – Київ:Радянська школа, 1975. – Т. 3. – С. 9–279

УДК 373.2.091.33:792

В. Черноіваник,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

V.Chornoivanyk
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

AESTHETIC EDUCATION OF PREDICTORS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Анотація. В статті здійснюється аналіз поняття «естетичне виховання». Обґрунтовується думка відомих педагогів, що естетичне виховання – це складова ідейного, трудового, морального, фізичного виховання, як систематичне, науково умотивоване звертання до людських емоцій, які розвивають у молодших школярів такі здібності, що сприяють не тільки естетичному сприйняттю прекрасного у житті і мистецтві, природі, побуті, стосунках, а й роблять кожного з них творцем естетичних цінностей.

Abstract. The article analyzes the concept of "aesthetic education". The idea of well-known teachers is substantiated that aesthetic education is a component of the ideological, labor, moral, physical education, as a systematic, scientifically motivated appeal to human emotions that develops from younger students such abilities that contribute not only to the aesthetic perception of beauty in life and art, nature, everyday life, relationships, but also make each of them the creator of aesthetic values.

Ключові слова: естетичне виховання, молодші школярі, мистецтво, естетичні почуття

Key words: aesthetic education, younger schoolchildren, art, aesthetic feelings

Постановка проблеми. В українському суспільстві проблема естетичного виховання посідає чільне місце серед багатьох проблем сучасної педагогіки. Це можна пояснити тим, що мотивами сучасного життя все більше стають споживча психологія, прагнення легкої наживи, неприйняття позитивних ідеалів, ігнорування головних загальнолюдських цінностей, а мірилом цінностей стають гроші. Для морального очищення духовної атмосфери життя, докорінного поліпшення психологічного клімату в спілкуванні людей саме навчально-виховний процес у школі повинен наповнитися змістом, що звернений до високого сенсу людського життя, спрямує ціннісні орієнтири молодших школярів на вміння цінувати красу праці, побуту, вчинків, поведінки та життя людей.

Питання естетичного виховання молодого покоління привертало увагу педагогічної громадськості всіх часів. Немає жодної епохи в історії людства, в якій вони не були б складовою частиною всієї виховної системи. В їх реалізації зацікавлене кожне суспільство, тому що естетичне виховання дозволяє успішно оволодівати художніми надбаннями людства, проголошує високі ідеї і погляди. Особливої актуальності вони набувають у кризисні періоди розвитку суспільства.

Аналіз попередніх досліджень. Проблема естетичного виховання була і є предметом вивчення представників різних наук. Теоретико-методологічні основи взаємозв'язку морального та естетичного всебічно обґрунтовані у філософії (М. Коган, М. Киященко, В. Розумний, А. Фортова). Вчені педагоги (Б. Асаф'єв, І.Барановська, П. Блонський, Д.Джола, Г. Ващенко, Н. Мозгальова, Г.Тарасенко, С. Шацький, В.Шацька, А.Щербо, О.Щолокова, Б.Яворський) наголошують на домінуванні активного творчого аспекту в естетичному вихованні молодого покоління.

Мета статті – дослідити педагогічні аспекти поняття «естетичне виховання»

Виклад основного матеріалу. Термін «естетичне» походить від грецького слова *aisthetikos*, що означає «відчуття», «чуттєве сприймання». Поступово це поняття стало вживатися не у первісному своєму значенні, а як «учення про прекрасне», тобто про красу у вищому її вияві. Поєднання понять «чуттєве сприймання» і «вчення про прекрасне» конкретизувало зміст мети, згідно з якою «естетичне виховання визначається як виховання почуттів та емоцій, формування естетичної свідомості і врешті – естетичної культури людини», зазначає О. Щолокова [12, с. 6].

У філософії естетичне виховання розглядається як формування естетичного ставлення людини до всього у світі, що має естетичну цінність: до природи, інших людей, до себе, до всіх форм людської життєдіяльності, до мистецтва як специфічного носія естетичної цінності. Здійснюється естетичне виховання в процесі всієї практичної діяльності людини.

У «Короткому словнику з естетики» поняття «естетичне виховання» розкривається як цілеспрямована система дієвого формування людини, здатної сприймати, оцінювати, усвідомлювати естетичне у житті, природі, мистецтві, жити і перетворювати світ, творити за законами краси [5].

У педагогіці під естетичним вихованням розуміють цілеспрямований процес формування творчої активності особистості, здатної сприймати й оцінювати прекрасне, досконале, гармонійне в житті та природі, творити за законами краси. Поняття «естетичне виховання» розкладається як невід'ємна складова ідейного, трудового, морального, фізичного виховання, як систематичне, науково умотивоване звертання до людських емоцій, які розвивають у молодших школярів такі здібності, що сприяють не тільки естетичному сприйняттю прекрасного у житті і мистецтві, а й роблять кожного з них творцем естетичних цінностей.

Українська історія дає цікаві приклади педагогічних експериментів, побудованих на ідеях західних і вітчизняних просвітителів. Саме Просвітництво виділило художньо-естетичне виховання в самостійну проблему і визначило його роль у формуванні особистості. Багатий досвід виховання засобами мистецтва був нагромаджений у пансіонах шляхетних дівчат, де особливого значення надавалося вихованню емоційних почуттів молоді.

Цікаві думки про виховні та естетичні можливості мистецтва можна знайти у педагогічній спадщині українського письменника і педагога Б. Грінченка. Він убачав в мистецтві силу, здатну дати знання, збагати духовний світ дитини, збудити народ, указати йому шлях до кращого життя. Однією з основних вимог педагогічної праці Б. Грінченка вважав розвиток уміння сприймати красу рідної землі та людських відносин. Формуючи у дітей естетичні здібності, педагог намагався розвивати у них творчу фантазію. Його емоційні оповідання допомагали учням уявити себе у відповідних художніх образах.

Новий етап удосконалення естетичного виховання почався у 20-ті роки, у період становлення радянської школи, коли йшли активні пошуки форм і методів залучення мистецтва у шкільну практику. Саме тоді виникла можливість використання комплексу мистецтв для розвитку почуттів дитини. Зробити всіх дітей обізнаними у сфері мистецтва, залучити їх до різних видів художньої творчості, розвинути здатність сприймати і переживати те, що створено митцями, – на це була спрямована увага відомих теоретиків і практиків естетичного виховання: Б. Асаф'єва, П. Блонського, Г. Ващенко, С. Шацького, В. Шацької, Б. Яворського.

В своїй праці «Естетичне виховання в початковій школі» В. Шацька розглядає естетичне виховання як сукупність послідовних, взаємозв'язаних впливів на учнів під керівництвом вчителя як засобами мистецтва так і самого життя, спрямованих на всебічний естетичний розвиток учнів, який сприяє формуванню естетичних почуттів, художніх смаків і поглядів відповідно до завдань виховання. За В. Шацькою, до процесу естетичного виховання належать не тільки поступовий розвиток здібностей та естетичного сприйняття, а й володіння вмінням активно творчо проявляти себе у тому чи іншому виді мистецтва, у обсязі, що відповідає певному ступеню навчання [10, с. 3, 4].

«Без естетичного виховання людина не може бути повновартісною», – вказував Григорій Ващенко [3, с. 386]. Визначну роль мистецтва у вихованні дітей відзначав А. Луначарський. Він уважав, що художнє виховання та освіту треба розуміти не як викладання будь-якого спрощеного дитячого мистецтва, а як систематичний розвиток почуттів і творчих здібностей, які розширюють можливості милуватися красою й створювати її. Свідоме сприймання краси обумовлюється розумінням основних форм естетичних переживань: це почуття величного, піднесеного, граціозного, трагічного, а також різних видів смішного, таких, як комічне, іронічне і саркастичне. Школа має виховати широке розуміння цих категорій краси, виявлення їх у природі та різних формах мистецтва. Перш за все, треба виховувати у дітей відчуття і розуміння краси природи. Люди, що відірвалися від природи і живуть у штучних міських умовах, здебільшого позбавлені чистих, простих радощів, смак їх часто буває нездоровим. Крім того, не розуміючи краси природи, не можна глибоко зрозуміти й відчутти краси багатьох творів мистецтв, таких, як література, живопис, музика. І навпаки, «під впливом комплексу мистецтв учні вчать тонко відчувати настрої природи» [11, с.113]. Методи виховання почуття й розуміння краси природи різноманітні. Вчителю слід «навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього утверджувати прекрасне в собі», – наголошує вчений [8, т. 4, с.369].

Естетичне виховання передбачає розвиток творчих здібностей, художнього смаку та сприйняття, можуть бути сформовані тільки у процесі художньої творчості. Вони тісно пов'язані з

активним життям дитини, адже кожна дитина потенційно є творцем різних, зокрема художніх і естетичних, цінностей: споруджуючи будиночок, вона проявляє свою архітектурну творчість, ліплячи чи малюючи, виявляє свої здібності скульптора чи живописця, нарешті, дитина прагне до танців, драматизації – виявляючи артистичні та виконавські творчі здібності.

Розробляючи зміст і форми художньої освіти педагоги-класики надавали великого значення, як розповідати дітям про художні твори, приділяли багато уваги збереженню в художній культурі народної спадщини, неодмінною умовою всебічного розвитку дитини вважали різноманітну творчу діяльність. Їхні ідеї знайшли подальший розвиток у роботі чудових педагогів-музикантів Н. Гродзенської, Д. Кабалевського, М. Румер; обґрунтовані вони в працях представників сучасної педагогіки та психології: Л. Виготського, Б. Теплова, В. Сухомлинського. Методологічні питання естетичного виховання розроблені у працях М. Кагана, М. Киященко, Є. Квятковського, Л. Когана, Л. Левчук, Н. Міропольської, В. Скатерщикова, Г. Ріда, О. Радугіна, В. Розумного, О. Щолокової та ін. Ці вчені акцентують увагу на тому, що особистість завжди виховується цілісно, і цей процес виховання обов'язково повинен бути спрямований на вирішення єдиного завдання: гармонійного розвитку молодого покоління. У своїх працях вони обстоюють думки про доцільність художньо-естетичного виховання школярів на основі взаємозв'язку процесів сприймання мистецтва і власної творчості за умови їх гармонійного поєднання.

«Творча основа, – писав Д. Кабалевський, – народжує у дитини живу фантазію, живу уяву. Творчість за своєю природою побудована на бажанні щось зробити ... зроби по-новому, по-своєму, краще... це завжди прагнення вперед, до кращого, до прогресу, до досконалості, і врешті, до прекрасного у найвищому і найширшому значенні цього поняття» [4, с. 73].

Д. Кабалевський вважав, що для побудови науково обґрунтованої системи естетичного виховання учнів у загальноосвітній школі є всі реальні можливості. У процесі формування особистості він надав перевагу трьом видам мистецтва: літературі, музиці та образотворчому мистецтву. Також наголошував на значенні в цьому процесі діяльності різних організацій та дошкільних закладів і сім'ї; різноманітних видів позашкільної роботи як складової життя дітей, де чітко простежуються активна діяльність самих дітей (різноманітні художні колективи, студії, гуртки) та форм пасивного сприйняття (кіно, радіо, телебачення, театр). Розкриваючи суть естетичного виховання, А. Макаренко вважав, що надзвичайно важливо внести художній елемент у процес дитячого життя [6, с. 110].

Найважливішим завданням художньо-естетичного виховання В. Сухомлинський вважав навчити дитину бачити красу оточуючого світу, красу людських стосунків, духовне багатство, доброту, щирість і на цій основі стверджувати прекрасне в самому собі. «У світі є не тільки потрібне, корисне, а й красиве. З того часу, коли людина стала людиною, з тієї миті, коли вона задивилася на квітку і вечірню зорю, вона стала вдивлятися в саму себе. Людина осягла красу. Краса – це глибоко людське! Краса існує незалежно від нашої свідомості й волі, але вона відкривається людиною і осягається нею, живе в її душі, - не було б нашої свідомості – не було б і краси. ... Краса – це радість нашого життя» [8, т.2, с.409].

Педагог неодноразово наголошував, що без поетичної, емоційно-естетичної струминки не можливий повноцінний розвиток дитини. «...Добрі почуття сягають у дитинство, а людяність, доброта, лагідність, доброзичливість народжуються в праці, турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу. Добрі почуття, емоційна культура – це серцевина людяності. Якщо добрі почуття не виховані в дитинстві, їх ніколи не виховаш, тому що це суто людське утверджується в душі одночасно з пізнанням перших і найважливіших істин, одночасно з переживанням і відчуженням найтонших відтінків рідного слова. В дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів» [8, т. 3, с. 60, 61]

В. Сухомлинський не лише теоретично узагальнив, але й практично довів нерозривну єдність естетичних почуттів людини з її світоглядними, моральними переконаннями. У переконанні людини воедино злиті інтелект і почуття. Найважливішою характерною особливістю останніх є переживання, яке має дві протилежні градації – позитивну і негативну, або задоволення і незадоволення. Естетичне виховання – це формування світу людських почуттів, які виявляються у прекрасному і потворному, у піднесеному і низькому, у трагічному і комічному. У зв'язку з тим, що навчально-виховний процес базується на позитивних естетичних почуттях, естетичне виховання учня надає йому «певної спрямованості» в пізнавальній і творчій діяльності, в задоволенні його духовних запитів, воно «охоплює всі сфери духовного життя особистості, що формується. Естетичне виховання тісно пов'язане з формуванням ідейного обличчя особистості, естетичного і морального ідеалу дитини, підлітка, юнака і дівчини» [8, т.4, с. 374]. Саме художньо-естетичне виховання, на думку педагога, має різнобічні зв'язки з усіма сферами духовного життя особистості та колективу.

Естетичне виховання відіграє важливу роль у формуванні особистості, бо, формуючи естетичні почуття, які є складовою частиною переконань, моральних норм поведінки, воно виконує регулятивну функцію. «Благородство, моральна гідність людини, – підкреслював В.Сухомлинський, – визначаються тим, на скільки широкий світ охоплює сфера її емоційного життя» [8, т.1, с. 258].

Таким чином, формування естетичних смаків, ідеалів – обов'язкова умова виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Основи естетичних поглядів і переконань людини закладаються в шкільні роки. Тому формування естетичних почуттів дітей, їх художньої та емоційної культури – одне із важливих завдань системи освіти і виховання.

З огляду на педагогічну спрямованість, заслуговує на увагу визначення естетичного виховання, яке пропонує О. Буров: «...цілеспрямований, організований процес формування у школярів естетичного ставлення, естетичної потреби до творчої естетичної діяльності» [2, с.30]. Дослідники Б. Лихачов та Є. Квятковський трактують естетичне виховання як цілеспрямований процес формування творчої особистості, котра здатна сприймати і оцінювати прекрасне, довершене, гармонійне у житті, природі, мистецтві, жити і творити «за законами краси», а також розглядають і розкривають зміст основних компонентів структури естетичного виховання [10, с.10].

Автори багатьох праць з естетики В. Скатерщиков та Е. Печерська доводять, що «естетичне виховання – це цілеспрямована діяльність та цілий комплекс заходів, які спираються на глибоко наукову основу і здійснюються систематично і цілеспрямовано визначену політику в розвитку естетичної, художньої культури» [7, с.11, 12].

Естетичне виховання – це виховання почуттів, на яких ґрунтується свідомість, а отже інтелект і все те, що відрізняє людину від інших істот. І лише тоді, коли ці почуття перебувають у гармонії з навколишнім світом, формується особистість у всій її повноті. Головним в естетичному вихованні є відтворення всього багатства людського ставлення до навколишнього світу, - вважають Т.Аболіна та Н.Миропольська [1, с.20]. Суть естетичного виховання полягає в активному цілеспрямованому формуванні і удосконаленні системи естетичних потреб особистості у тій сфері її духовного життя, яку узагальнено прийнято називати естетичною культурою.

Естетичне виховання – це цілеспрямоване формування у людини естетичного ставлення до дійсності. Він вважає, що виховання красою та через красу формує не тільки естетико-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках, поведінці і, звичайно, у мистецтві. У процесі естетичного виховання формуються і розвиваються здатність людини до сприйняття і співпереживання, її естетичні смаки й ідеали, здатність до творчості за законами краси, до створення цінностей у мистецтві та поза ним (у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках і поведінці). Таким чином, естетичному вихованню властиві дві основні функції: формування естетично-ціннісної орієнтації особистості; розвиток її естетично-творчих потенцій, які визначають місце естетичного виховання в суспільному житті та зв'язок з іншими видами виховної діяльності. Естетичне виховання розкриває всі духовні здібності людини, що необхідні у різноманітних галузях творчості.

Вчені зазначають, що естетичне виховання – це : вплив на розвиток особистості всієї навколишньої дійсності, її естетичної значущості для людини; залучення людини до художньої культури; спеціальна система заходів у структурі художнього життя суспільства, спрямованих на поширення знань про мистецтво, на розвиток художньої самодіяльності тощо. На наш погляд, заслуговує на увагу дослідження С. Анікіна, який вважає, що естетичне виховання – це:

- по-перше, цілеспрямований процес, мета, завдання, зміст, засоби і методи якого визначаються, плануються та творчо реалізуються спеціально підготовленими педагогами для здійснення навчально-виховної діяльності, відповідно до завдань суспільства щодо формування підрастаючого покоління;

- по-друге, процес формування естетичних якостей особистостей, а саме: здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку та ін.;

- по-третє, естетичне виховання необхідно розглядати, з одного боку, як головну складову процесу естетичного розвитку, а з іншого – як складову процесу загального розвитку особистості; по-четверте, у процесі естетичного виховання поряд з формуванням таких соціальних якостей особистості, як естетичні здібності, смак, уміння, відбувається удосконалення зору, слуху, рухів людини. Водночас із формуванням естетичних здібностей здійснюється розвиток сутнісних якостей особистості, які впливають на її становлення.

В науковій літературі поширена думка, що естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку – це цілеспрямований процес формування у них естетичних якостей (здібностей до пасивної і активної естетичної діяльності, інтересів, потреб, умінь, навичок, художнього смаку) і є важливою складовою процесу загального розвитку сутнісних якостей особистості. Слід відзначити, що у

більшості концепцій особливу увагу приділяють цілеспрямованості процесу естетичного виховання і, як його результат, передбачають формування здатності сприймати, розуміти, оцінювати, зберігати, переживати і творити красу в повсякденному житті, в праці, в людських стосунках, мистецтві. Складність цього процесу полягає в тому, що необхідно знайти дієві засоби реалізації гармонійної єдності соціального і індивідуального, впливу багатства художньої культури та всіх благ соціального процесу на формування людської особистості.

Особливість естетичного виховання полягає в тому, зазначає О. Щолокова, – «що його не можна розглядати як якусь самостійну форму виховання. Воно нерозривно пов'язане з іншими формами виховної роботи і постійно здійснюється під час чуттєвого сприймання дитиною світу. Водночас жодна з форм виховної роботи не може вважатися повноцінною і не досягає повного ефекту, якщо вона не включає елементи естетичного виховання [12, с.8].

Естетичне виховання, на нашу думку, це вдосконалення естетичної культури особистості, зміст якої складають: естетичні знання, погляди переконання; естетична реакція на об'єкт; естетичний смак; естетичний ідеал; естетична діяльність, він підкреслює, що «виховання естетичне не являє собою ізольовану, відокремлену від інших галузь виховної діяльності. Воно не може існувати само по собі, як «чисте» естетичне виховання, відокремлене від інших форм виховання... Водночас воно має унікальну особливість – потенційно здатне скласти синтез з будь-яким виховним процесом, надаючи йому емоційного забарвлення, гуманітарної спрямованості і переконливості [1, с. 5].

Естетична вихованість, потреба у духовному спілкуванні становить основу суспільної діяльності кожної культурної людини. Ці якості формуються з раннього дитинства. Іграшки й різні ігри, поведінка дорослих в сім'ї й школі, вплив природи, міста, спорт, трудова діяльність – все це формує естетичне ставлення до суспільства, людей, діяльності. Створення первісних, ще елементарних вражень і вподобань, накопичення конкретно-чуттєвих вражень дозволяє потім у шкільному віці перейти від чуттєво-емоційного до абстрактно-логічного способу здобуття естетичної інформації.

В естетичному вихованні передається весь нагромаджений людством досвідчуттєво-емоційного та інтелектуального життя, який міститься у всіх творіннях людини, у ставленні людей до Всесвіту. Здатність цілісно сприймати неповторний чуттєво-емоційний образ усього навколишнього світу називають естетичним ставленням. Воно виявляється в почуттях, спогляданні, уявленнях і сприйманні. Тому розвиток естетичного ставлення є головною метою естетичного виховання.

Таким чином, більшість дослідників вважають, що система естетичного виховання пов'язана із формуванням естетичних і духовних потреб та інтересів особистості, що розвивається. Соціум, природа, література, образотворче мистецтво, музика, кіномистецтво, театр активно впливають на формування особистості молодших школярів.

Висновок. На основі аналізу різних тлумачень поняття «естетичне виховання» ми дійшли висновку, що це поняття можна трактувати як педагогічний процес, спрямований на формування і розвиток естетичних почуттів, потреб сприймати, оцінювати прекрасне та творчо діяти у всіх сферах життя, зокрема й у мистецтві.

Подальших досліджень потребують методичні засади естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами різних видів мистецтв

Література

1. Аболина Т.Г., Митропольская Н.Е. Эстетическое воспитание в школе. – К.: Высшая школа, 1987. – 252 с.
2. Буров А.И. Предмет и содержание эстетического воспитания, его соотношение с другими видами воспитания. – М.: Просвещение, 1971. – 134
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання. –К.: Варта, 1997. – 415 с.
4. Кабалевський Д.Б. Воспитание ума и сердца. – М., 1981. – С.73.
5. Краткий словарь по эстетике. /Под ред. М.Ф. Овсянникова. – М.: Просвещение, 1986. – 336с.
6. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. – К.: Знання, 1990. – 353 с.
7. Печерська Е. Інтегрований вплив музики і природи на естетичне виховання // Початкова школа. – 2002. – № 7. – С. 29 – 32
8. Сухомлинський В.О. Павлівська середня школа // Вибрані твори у 5-ти томах. –К.: Вища школа, 1977. – Т. 4. – С. 377.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1977.
10. Эстетическое воспитание в начальной школе / Под ред В.Н. Шацкой. – М.: Издательство АПН РСФСР, 1959. – 246 с.
11. Эстетическое воспитание школьной молодежи / Под ред. Б.Т. Лихачова. - М.: Высшая школа, 1981. - 178 с.
12. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе. –К.: Радянська школа, 1985. – 144 с.
13. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами світової художньої культури: навч. посібник. – К.: УДПУ, 1993. – 80 с.